

МІСЦЕ І РОЛЬ КАРТОПЛЯРСТВА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

С.В. Сокальський, аспірант^{*}

Житомирський національний агроекологічний університет

Визначено місце України у світовому виробництві картоплі та роль галузі у вирішенні продовольчої проблеми. Обґрунтовано напрямки перспективного розвитку галузі в умовах вступу до СОТ.

^{*} Науковий керівник – Є.І. Ходаківський, д. е. н.

Постановка проблеми. Проблема продовольчої безпеки України в період трансформації її економічної системи та соціального устрою на засадах ринкових відносин є тією сферою суспільного буття, що не втрачає актуальності на будь-яких стадіях трансформаційного періоду її розвитку. Продовольча безпека і соціальна захищеність населення визначаються рівнем функціонування пріоритетних галузей вітчизняної економіки, однією з яких є сільське господарство. Картоплярство – це саме та галузь сільськогосподарського виробництва, яка, за глибоким переконанням фахівців Виробничої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), матиме вирішальне значення для вирішення вище вказаних проблем.

Аналіз останніх публікацій та мета дослідження. Помітний внесок у розробку теоретичних, методологічних та практичних питань продовольчої безпеки зробили В.Г. Андрійчук, Ю.Д. Білик, О.І. Гойчук, О.В. Кочеткова, І.І. Лукінов, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, О.В. Скидан, В.Г. Ткаченко, В.В. Юрчишин та ін. Теоретичні та практичні основи ефективності виробництва картоплі розглянуті в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: Н.М. Буняк, В.К. Гаркавий, І.М. Грищенко, П.Ф. Каліцький, В.В. Кононченко, Р.В. Лавров, Л.М. Мех, В.Л. Перегуда, А.О. Погорілий, В.А. Сторожук, О.М. Шпичак та ін. Проте їх дослідження не в повній мірі розкривають роль галузі картоплярства у вирішенні продовольчої проблеми в умовах вступу України до СОТ.

Метою даного дослідження є визначення місця і ролі картоплярства у вирішенні продовольчої проблеми в Україні на основі аналізу сучасного стану галузі та розробка й обґрунтування напрямів її стабілізації.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток. Як справедливо стверджують Саблук П.Т. та Лукінов І.І., підвищення рівня продовольчої безпеки держави на основі нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх якості і збалансованості за поживними елементами, а також забезпечення більшої доступності кожної людини до продовольчих ресурсів для здорового харчування є стратегічним пріоритетом соціального та економічного розвитку України [1, с.3]. Адже в Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр. «Шляхом Європейської інтеграції» зазначено, що наша держава має значні можливості для розвитку сільського господарства і перетворення її у високоефективну галузь економіки, здатну забезпечити продовольчу безпеку держави [2].

Картопля – одна з найцінніших та найпродуктивніших сільськогосподарських культур, у продовольчому балансі вона займає друге місце, тому її в народі справедливо називають «другим хлібом». Поживна цінність картоплі визначається оптимальним співвідношенням органічних та мінеральних речовин, необхідних для людини. Бульби картоплі, в залежності від сорту, містять 10-30% крохмалю, 1,4-3,5% білка, до 1,0% клітковини, 0,3% жиру, до 1% зольних речовин та багато вітамінів [3, с. 3]. Багато дослідників [4, 5, 6, 7] вважають, що якість білка картоплі вища, ніж сої, гороху та інших польових культур. Так, при споживанні 500 г смажених або 600-700 г варених бульб можна повністю задовольнити добову потребу людини в білку. Залежно від сорту в бульбах міститься від 15 до 35% сухої речовини і здебільшого у вигляді крохмалю та білка [8, с.4]. Воднораз картопля є важливим джерелом різних вітамінів. Особливо багато в бульбах вітаміну С. Крім того, в картоплі також містяться вітаміни В, А (каротин), РР, і К, а також мінеральні солі кальцію, заліза, йоду, калію, сірки тощо [9, с. 3].

Нині картоплю вирощують у 130 країнах світу. Загальна світова площа під нею – понад 18 млн. га, з яких 70% припадає на європейські країни. Протягом останніх 5 років валовий збір її в світі становить 280-295 млн. т. Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО) наголошує, що протягом майбутніх трьох десятиріч в світі необхідно збільшити об'єми продовольчого і сільськогосподарського виробництва на 60% з метою задоволення потреб міського населення, чисельність якого зростає високими темпами. Ця мета повинна бути досягнута з використанням виробничих систем, які мінімально впливають на навколишнє середовище, одночасно збільшуючи доходи бідного сільського і міського населення світу, чисельність якого нині складає понад 1 млрд. осіб [10].

Фінансова криза 2008 р., що вразила, у першу чергу банківську систему, негативно позначилася на світовій економіці. Але продовольча криза триває значно довше, маючи найтяжчі наслідки в усьому світі. Саме виробництво картоплі як високоврожайної і цінної культури, що займає четверте місце серед харчових сільськогосподарських культур, повинно відіграти вирішальну роль у виконанні цих завдань.

Картопля – це важливе джерело продуктів харчування, робочих місць і доходів для економіки країн, що розвиваються, де за останні 15 років обсяги виробництва збільшилися більш, ніж в 2 рази. Не так давно більша частина картоплі вирощувалась і споживалась в Європі, Північній Америці та на території колишнього Радянського Союзу. Починаючи з 1990-х рр., виробництво значно зросло в Африці, Азії та Латинській Америці – з менш, ніж 80 млн. т в 1990 р. до рекордних 161,5 млн. т в

2005 р. Нині понад 40% світового обсягу виробництва картоплі вирощується в Китаї, Російській Федерації та Індії [10].

Однак, незважаючи на п'яте місце у світі, після Китаю, Російської Федерації, Індії та США, з виробництва картоплі (яка на даному етапі розвитку країни для більшості населення стала «гарантом» продовольчої безпеки) на душу населення, в Україні немає достатньо організованого ринку цієї продукції. Характерною особливістю внутрішнього ринку картоплі в Україні є нестабільність попиту і пропозиції, істотне коливання валових зборів в результаті зосередження вирощування продукції в особистих селянських господарствах [11].

В Україні за період з 2000 по 2008 рр. площі, що відводяться під картоплю в усіх категоріях сільськогосподарських підприємств, зменшились з 1631 тис. га до 1408,9, або на 222,1 тис. га, внаслідок різкого скорочення площ даної культури в аграрних формуваннях суспільного сектора (табл. 1).

Таблиця 1. Сучасний стан розвитку картоплярства в усіх категоріях господарств України

Показники	Роки					2008р. до 2004р., (+,-)
	2004	2005	2006	2007	2008	
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	1556,4	1515,9	1461,5	1453,3	1408,9	-147,5
Питома вага картоплі в структурі посівних площ, %	5,8	5,8	5,6	5,5	5,2	-0,6
Урожайність, ц/га	133,4	128,4	133,2	131,4	138,7	+5,3
Валове виробництво продукції, тис. т	20755	19462	19467	19102	19545	-1210
Виробництво продукції на 1 особу, кг	437	413	416	411	423	-14
Реалізовано продукції (без ОСГ), тис. т	85,5	89,2	116,9	116,9	175,2	89,7
Питома вага ОСГ у виробництві продукції, %	98,7	98,8	98,6	98,0	97,8	-0,9

Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що варто підтримати директора Інституту картоплярства УААН к. с.-г. н. Бондарчука А.А., який на засіданні Президії УААН 20.03 2008 р. з питання «Стан та перспективи наукового забезпечення галузі картоплярства в Україні» зазначив, що обсяги виробництва картоплі в Україні в останні роки дещо стабілізувались і коливаються в межах 16,7-20,7 млн. т. [12]. Проте соціальна структура виробництва і пропозиції картоплі зазнала значних змін. Галузь картоплярства має

чітко виражену тенденцію екстенсифікації, яка динамічно нарощується. Лише оволодіння новими методами господарювання, налагодження ефективного економічного механізму функціонування ринку картоплі дозволить повністю стабілізувати стан в цій галузі.

Виробництво і споживання картоплі на одну особу в Україні залишається досить високим: у 2008 р. виробництво картоплі на душу населення становило 423 кг, або на 31,4 % вище рівня 1990 р., а споживання – 131,8 кг, що майже в 2 рази більше, ніж у розвинутих країнах Європи (табл. 2).

Таблиця 2. Виробництво і споживання картоплі в Україні з розрахунку на одну особу

Показники	Роки					2008р. до 2004р. (+,-)
	2004	2005	2006	2007	2008	
Вироблено продукції на 1 особу, кг	437	413	416	411	423	-14
Споживання картоплі з розрахунку на 1 особу, кг	141,4	135,6	133,6	130,4	131,8	-9,9
Рекомендована мінімальна норма споживання, згідно з фізіологічним прожитковим мінімумом, кг	96	96	96	96	96	-
Достатність споживання, %	147,3	141,3	139,2	135,8	137,3	-10,0
Науково обґрунтована норма споживання картоплі, кг	124	124	124	124	124	-
Норма споживання за моделлю збалансованого харчування, кг	91,8	91,8	91,8	91,8	91,8	-

Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [13, 14].

У контексті даного дослідження необхідним вбачається виділити три різні норми споживання картоплі, розроблені науковцями, і методику визначення показника достатності споживання. В Україні існують норми харчування двох основних рівнів: норми верхньої межі раціонального (оптимального) харчування, які рекомендовані Українським НДІ харчування, та норми мінімального продовольчого споживання, що визначають нижню межу необхідного надходження поживних речовин [13,14]. Слід зазначити, що саме мінімальним нормам продовольчого споживання в Україні надано статус нормативного акту. Вони розраховуються на виконання закону України «Про прожитковий мінімум», затверджуються відповідною постановою Кабінету Міністрів України і служать основою для розрахунку показника достатності споживання [14].

Науково обґрунтована норма споживання картоплі, розроблена Міністерством охорони здоров'я України, складає 124 кг, рекомендована мінімальна норма споживання, згідно з фізіологічним

прожитковим мінімумом, складає 96 кг, проте, слід зазначити, що за моделлю збалансованого харчування, розробленою Скиданом О.В. на основі енергетичної цінності добового раціону згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO), споживання картоплі в рік повинно складати 91,8 кг [15].

Проведене дослідження свідчить про те, що в Україні досить високий показник достатності споживання – 135,8-147,3% за 200-2008 рр., який розрахований за мінімальною нормою споживання, згідно з фізіологічним прожитковим мінімумом. Навіть за умови розрахунку даного показника за вище наведеними нормами та нормативами населення України споживає даний продукт в достатній мірі. За цих умов доцільним вбачається збільшення обсягів виробництва і реалізації картоплі за межі країни з метою збільшення грошових надходжень від експортних операцій.

Висновки. У нашій державі є потенційні можливості інтенсифікувати розвиток виробництва картоплі на інноваційно-інвестиційній основі. В умовах вступу до СОТ в кожному регіоні України необхідно розробити програму розвитку галузі, на основі якої і має здійснюватись її поступове відновлення. Це дасть змогу впровадити сучасну техніку, поновити на високому рівні науково-дослідну селекційну роботу та підвищити агротехнічну культуру у галузі. Загалом це дасть змогу значно підвищити рівень ефективності виробництва картоплі та її конкурентоспроможність. Картоплярство повинно стати стратегічною, експортно-орієнтованою галуззю, здатною забезпечити продовольчі потреби не лише держави, але і за своїми потенційними обсягами виробництва впливати на світову продовольчу безпеку.

Список використаних джерел

1. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України: наук. доповідь/ за ред. І.І. Лукінова, П.Т. Саблука // Економіка АПК. – 2000. – № 8. – С. 3-36.
2. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015) / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць [та ін.]; Нац. Ін.-т стратег. дослідж., Ін.-т стратег. дослідж., Ін.-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань Європ. інтеграції України. – К.: ІОЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
3. Положенець В.М. Технологія вирощування картоплі на Житомирщині / В.М. Положенець. – Житомир: Вид-во Держ. агрокол. у-ту, 2004. – 72 с.
4. Шпаар Д. Выращивание картофеля / Д. Шпаар, П. Шуманн – М., 1997. – 121 с.
5. Піка М.А. Чи все ви знаєте про картоплю?/ М.А. Піка, П.О. Франчук. – К.: Урожай, 1995. – с. 87-91.

6. Довідник картопляра / А.А. Кучко, В.С. Куценко, А.А. Осипчук А.А. [та ін.]; за ред. А.А. Кучка, В.С. Куценка, А.А. Осипчука, В.Г. Батюти. – К.: Урожай, 1991. – 232 с.
7. Теслюк П.С. Продовольча картопля / П.С. Теслюк – К.: Урожай, 1989. – 200 с.
8. Агроекологічні основи вирощування картоплі: навч. посіб. / В.М. Положенець, М.С. Чернілевський, Л.В. Немерицька Л.В. [та ін.]. – К.: Світ, 2008. – 195 с.
9. Захист картоплі від хвороб і шкідників в агроценозі малопродуктивних земель Полісся: навч. посіб. / В.М. Положенець, І.Л. Марков, П.О. Мельник, Л.В. Немерицька Л.В. – К.: Світ, 2002. – 199 с.
10. Світове виробництво картоплі [Елект. ресурс]. – режим доступу: <http://www.fao.org/waicent>
11. Короткий огляд ситуації в агропромисловому комплексі за 2008 р. [Елект. ресурс]. – режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua>
12. Бондарчук А.А. Стан та перспективи наукового забезпечення галузі картоплярства в Україні [Елект. ресурс]. – режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua>
13. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: постанова КМУ від 14 квітня 2000 р. № 656 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16.
14. Про прожитковий мінімум: закон України від 15 лип. 1999 р. № 966 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – С.348-351.
15. Скидан О.В. Аграрна політика України в період ринкової трансформації: моногр. / О.В. Скидан. – Житомир: Вид-во «Житомир. нац. агрокол. ун-т», 2008. – 376 с.